

PRAWA NA DOBRACH NIEMATERIALNYCH

Podstawowe pojęcia i konstrukcje

Wojciech Machała
Krystyna Szczepanowska-Kozłowska

SERIA AKADEMICKA

Wolters Kluwer

PRAWA NA DOBRACH NIEMATERIALNYCH

Podstawowe pojęcia i konstrukcje

Wojciech Machała
Krystyna Szczepanowska-Kozłowska

Wolters Kluwer

WARSZAWA 2025

Stan prawny na 7 maja 2025 r.

Wydawczyni
Monika Pawłowska

Redaktorka prowadząca
Joanna Cybulska

Opracowanie redakcyjne
JustLuk

Projekt okładek serii
Wojtek Janikowski, Przemek Dębowski

Poszczególne części napisali:
Wojciech Machała – część I, III
Krystyna Szczepanowska-Kozłowska – część II

prawolubni

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujemy prawo i własność
Więcej na www.legalnakultura.pl
Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2025

ISBN 978-83-8390-733-8

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.
Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. +48 728 313 462
e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	13
Od autorów	15
Wprowadzenie	17

Część I PRAWO AUTORSKIE

Rozdział I. Wprowadzenie	21
Rozdział II. Międzynarodowe prawo autorskie	25
Rozdział III. Źródła prawa autorskiego w polsce	30
1. Stan aktualny	30
2. Rola prawa Unii Europejskiej	30
3. Historia regulacji prawa autorskiego w Polsce. Wzmianka	32
4. Systematyka ustawy z 4.02.1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych	33
Rozdział IV. Przedmiot prawa autorskiego	35
1. Pojęcie utworu	35
1.1. Uwagi wprowadzające	35
1.2. Przesłanka (cecha) twórczości	36
1.3. Przesłanka (cecha) indywidualnego charakteru	37
1.4. Przesłanka (cecha) ustalenia	39
2. Wyłączenia przedmiotowe spod ochrony autorskiej	40
2.1. Uwagi wstępne	40
2.2. Wyłączenie ochrony idei w art. 1 ust. 2 ¹ pr. aut.	40
2.3. Wyłączenia określone przez art. 4 pr. aut.	42
3. Utwór jako przedmiot prawa autorskiego	43
4. Opracowanie	44

Rozdział V. Podmiot prawa autorskiego	46
1. Nabycie prawa autorskiego	46
2. Twórca	47
3. Wielopodmiotowość autorska	49
3.1. Uwagi wprowadzające	49
3.2. Opracowanie	50
3.3. Współautorstwo	51
3.4. Utwór zbiorowy	55
3.5. Utwory połączone	57
3.6. Zapożyczenie z innego utworu	59
4. Utwór inspirowany	59
5. Podsumowanie	60
Rozdział VI. Treść prawa autorskiego	61
1. Wprowadzenie. Dualistyczna natura prawa autorskiego	61
2. Autorskie prawa osobiste	62
2.1. Uwagi ogólne	62
2.2. Konkretnie uprawnienia należące do autorskich praw osobistych	64
2.3. Specyfika autorskich praw osobistych do programu komputerowego	69
3. Autorskie prawa majątkowe	70
3.1. Uwagi ogólne	70
3.2. Składowe autorskich praw majątkowych	72
3.3. Pojęcie pola eksploatacji utworu	75
3.4. Specyfika autorskich praw majątkowych do programu komputerowego	77
4. Podsumowanie	78
Rozdział VII. Ustawowe ograniczenia autorskich praw majątkowych	79
1. Czas trwania autorskich praw majątkowych	79
2. Dozwolony użytek chronionych utworów	81
2.1. Wprowadzenie	81
2.2. Ogólna koncepcja dozwolonego użytku (zasady)	83
2.3. Klasyfikacja przejawów dozwolonego użytku	88
2.4. Specyfika dozwolonego użytku programów komputerowych	92
3. Wyczerpanie autorskich praw majątkowych	93
4. Podsumowanie	95

Rozdział VIII. Obrót autorskimi prawami majątkowymi i licencje na korzystanie z utworów	96
1. Wprowadzenie	96
2. Obrót autorskimi prawami majątkowymi w związku ze śmiercią uprawnionego	97
3. Obrót autorskimi prawami majątkowymi w drodze czynności „między żyjącymi”	99
3.1. Uwagi wprowadzające	99
3.2. Charakterystyka umowy o przeniesienie autorskich praw majątkowych	100
3.3. Charakterystyka umowy licencyjnej	102
3.4. Reguły wspólne dla umowy o przeniesienie autorskich praw majątkowych i umowy licencyjnej	106
3.5. Umowa o pracę	110
4. Podsumowanie	113
Rozdział IX. Ochrona prawa autorskiego	114
1. Wprowadzenie	114
2. Odpowiedzialność cywilna za naruszenie autorskich praw osobistych	116
2.1. Wprowadzenie	116
2.2. Podmiot roszczeń ochronnych związanych z naruszeniem autorskich praw osobistych	117
2.3. Roszczenia ochronne	117
3. Odpowiedzialność cywilna za naruszenie autorskich praw majątkowych	121
3.1. Wprowadzenie	121
3.2. Podmiot roszczeń ochronnych związanych z naruszeniem autorskich praw majątkowych	123
3.3. Roszczenia ochronne	124
4. Odpowiedzialność karna za naruszenie praw autorskich	128
5. Ochrona praw autorskich za pomocą środków technologicznych	128
6. Podsumowanie	130
Rozdział X. Prawa pokrewne	132
1. Wprowadzenie	132
2. Prawa do artystycznych wykonań	134
2.1. Przedmiot	134
2.2. Podmiot	135

2.3. Treść prawa	135
3. Prawa do fonogramów i wideogramów	138
3.1. Przedmiot	138
3.2. Podmiot	139
3.3. Treść prawa	139
4. Prawa do nadań	141
4.1. Przedmiot	141
4.2. Podmiot	141
4.3. Treść prawa	142
5. Prawa do wydań	142
5.1. Przedmiot	142
5.2. Podmiot	143
5.3. Treść prawa	143
6. Prawa do publikacji prasowych	144
6.1. Przedmiot	144
6.2. Podmiot	144
6.3. Treść prawa	145
7. Prawo producenta bazy danych	146
7.1. Wprowadzenie	146
7.2. Przedmiot	146
7.3. Podmiot	148
7.4. Treść prawa	148
8. Podsumowanie	150

Część II

PRAWA WŁASNOŚCI PRZEMYSŁOWEJ

Rozdział I. Ogólna charakterystyka źródeł prawa własności

przemysłowej	151
1. Wprowadzenie	151
2. Porozumienia międzynarodowe wyznaczające standardy ochrony	152
2.1. Konwencja paryska	152
2.2. TRIPS	155
3. Porozumienia międzynarodowe, na mocy których dochodzi do ustanowienia obowiązujących w Polsce praw wyłącznych	157
4. Unijne akty prawne	158

5. Oznaczenia geograficzne (wzmianka)	159
Rozdział II. Prawa wyłączne własności przemysłowej – charakterystyka ogólna	163
1. Dobra chronione przez prawo własności przemysłowej	163
2. Pojęcie własności przemysłowej	165
3. Rodzaje praw własności przemysłowej	165
4. Cechy praw wyłącznych	166
5. Podsumowanie	173
Rozdział III. Podmioty praw wyłącznych	174
1. Stworzenie dobra niematerialnego, które może być przedmiotem praw wyłącznych	174
2. Nabycie pierwotne prawa do uzyskania prawa wyłącznego przez twórcę	177
3. Nabycie pierwotne prawa do uzyskania praw wyłącznych przez inny podmiot niż twórca	180
3.1. Umowa o pracę	180
3.2. Powstanie dobra niematerialnego jako efekt realizacji innej umowy	181
4. Powstanie dobra niematerialnego jako efekt realizacji umowy o pomoc	182
5. Umowa pomiędzy przedsiębiorcami	185
6. Prawo twórców do wynagrodzenia z tytułu dokonania dóbr niematerialnych	188
Rozdział IV. Prawo pierwszeństwa	191
1. Pojęcie pierwszeństwa	191
2. Pierwszeństwo zwykłe (ze zgłoszenia w UPRP)	192
3. Pierwszeństwo uprzednie – pierwszeństwo konwencyjne	192
4. Pierwszeństwo uprzednie – pierwszeństwo z wystawienia	194
5. Zbywalność pierwszeństw uprzednich	196
Rozdział V. Patent	198
1. Pojęcie wynalazku	198
2. Wynalazki mające zdolność patentową	200
3. Wynalazki, na które nie udziela się patentu	202
4. Rodzaje patentów	204
5. Patent jako prawo podmiotowe	206
5.1. Uwagi ogólne	206
5.2. Zbywalność prawa z patentu	207
5.3. Zakres prawa z patentu	208

6. Dozwolony użytek patentu	209
7. Ograniczenia ochrony	212
7.1. Używacz uprzedni	212
7.2. Używacz następczy	215
Rozdział VI. Prawo z rejestracji wzoru przemysłowego	218
1. Pojęcie wzoru	218
2. Pojęcie produktu	219
3. Procedura rejestracji	220
4. Przesłanki zdolności rejestracyjnej	222
4.1. Nowość	222
4.2. Indywidualny charakter wzoru przemysłowego	224
5. Prawo z rejestracji wzoru	227
6. Ograniczenia prawa z rejestracji	231
7. Prawa użytkownicy	232
8. Klauzula napraw	232
Rozdział VII. Prawo ochronne na znak towarowy	235
1. Oznaczenie jako znak towarowy	235
2. Zdolność odróżniająca i bezwzględne przeszkody rejestracji	238
3. Względne przeszkody rejestracji	244
4. Rodzaje znaków towarowych	245
5. Znak zwykły, znak renomowany	246
6. Wspólne znaki towarowe, znaki towarowe gwarancyjne	247
7. Treść prawa	249
8. Naruszenie prawa ochronnego	250
9. Dozwolony użytek znaku towarowego	256
10. Używacz uprzedni	259
Rozdział VIII. Wyczerpanie praw własności przemysłowej	261
1. Koncepcja wyczerpania praw własności przemysłowej	261
2. Przesłanki wyczerpania	263
3. Uprawnienia podlegające wyczerpaniu	266
Rozdział IX. Umowy licencyjne	270
1. Wprowadzenie	270
2. Model umowy licencyjnej w Prawie własności przemysłowej	271
3. Sublicencja	277
4. Zawarcie i ustanie umowy licencyjnej	279
5. Prawa i obowiązki stron (wzmianka)	281

Rozdział X. Roszczenia	283
1. Pojęcie naruszenia	283
2. Legitymacja czynna i bierna	285
3. Roszczenie zapobiegawcze (art. 285 p.w.p.)	288
4. Roszczenie o zaniechanie (art. 286 i 296 p.w.p.)	289
5. Roszczenia o usunięcie skutków naruszenia	290
5.1. Roszczenie publikacyjne (art. 287 ust. 2; art. 296 ust. 1 ¹ p.w.p.)	290
5.2. Roszczenie dotyczące towarów, które naruszają prawo uprawnionego (art. 286 p.w.p.)	290
6. Roszczenie odszkodowawcze	292
7. Roszczenie o wydanie bezpodstawnie uzyskanych korzyści	293
8. Inne roszczenia	294
9. Moment dochodzenia roszczeń	295
10. Przedawnienie roszczeń	296
Rozdział XI. Ustanie praw własności przemysłowej	298
1. Wprowadzenie	298
2. Wygaśnięcie patentu i prawa z rejestracji wzoru przemysłowego	299
3. Wygaśnięcie prawa ochronnego na znak towarowy	301
4. Unieważnienie	303

Część III

PRAWA NA DOBRACH OSOBISTYCH

1. Wprowadzenie	309
2. Pojęcie dobra osobistego	310
3. Prawa na dobrach osobistych	312
4. Podmiot praw na dobrach osobistych	313
5. Odpowiedzialność za naruszenie praw na dobrach osobistych	314
5.1. Przesłanka bezprawności	314
5.2. Roszczenia ochronne	316
6. Podsumowanie	317
Literatura	319
Skorowidz	321

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

dyrektywa 2001/29/WE	– dyrektywa 2001/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 22.05.2001 r. w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym (Dz.Urz. WE L 167, s. 10, ze zm.)
dyrektywa 2004/48/WE	– dyrektywa 2004/48/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 29.04.2004 r. w sprawie egzekwowania praw własności intelektualnej (Dz.Urz. UE L 157, s. 45)
dyrektywa 2024/2823	– dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2024/2823 z 23.10.2024 r. w sprawie prawnej ochrony wzorów przemysłowych (Dz.Urz. UE L 2823)
k.c.	– ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2024 r. poz. 1061 ze zm.)
konwencja berneńska	– Konwencja berneńska o ochronie dzieł literackich i artystycznych z 9.09.1886 r. (Dz.U. z 1990 r. Nr 82, poz. 474, zał.)
konwencja paryska	– Konwencja paryska o ochronie własności przemysłowej z 20.03.1883 r. (Dz.U. z 1975 r. Nr 9, poz. 51, zał.)
pr. aut.	– ustawa z 4.02.1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz.U. z 2025 r. poz. 24 ze zm.)
p.w.p.	– ustawa z 30.06.2000 r. – Prawo własności przemysłowej (Dz.U. z 2023 r. poz. 1170)
TFUE	– Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE C 202 z 2016 r., s. 47)
Traktat o prawie autorskim	– Traktat WIPO o prawie autorskim z 20.12.1996 r. (Dz.U. z 2005 r. Nr 3, poz. 12)

TRIPS	– porozumienie w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej – załącznik nr 1 do porozumienia ustanawiającego Światową Organizację Handlu (Dz.U. z 1996 r. Nr 32, poz. 143)
u.o.b.d.	– ustawa z 27.07.2001 r. o ochronie baz danych (Dz.U. z 2024 r. poz. 1769)

Czasopisma i publikatory

NP	– Nowe Prawo
OSNC	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna
OSNCP	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna oraz Izba Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OTK-A	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego. Seria A
PIP	– Państwo i Prawo
PS	– Przegląd Sądowy
TPP	– Transformacje Prawa Prywatnego
ZNUJ PIPWI	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Instytutu Prawa Własności Intelektualnej
ZNUJ PPWI	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Prawa Własności Intelektualnej
ZNUJ PWiOWI	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Wynalazczości i Ochrony Własności Intelektualnej

Inne

DRM	– <i>digital rights management</i>
EOG	– Europejski Obszar Gospodarczy
EUIPO	– Urząd Unii Europejskiej ds. Własności Intelektualnej
EUP	– Europejski Urząd Patentowy
TSUE	– Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej
UPRP	– Urząd Patentowy Rzeczypospolitej Polskiej
WIPO	– Światowa Organizacja Własności Intelektualnej
WTO	– Światowa Organizacja Handlu

OD AUTORÓW

Niniejsza publikacja stanowi pierwsze wydanie podręcznika przeznaczonego dla studentów, którzy rozpoczynają naukę prawa na dobrach niematerialnych. Zamiarem jej autorów było przedstawienie podstawowych pojęć i konstrukcji praw na dobrach niematerialnych. Z tego powodu w jej ramach zostały omówione jedynie niektóre prawa wyłączne, których poznanie i zrozumienie uznaliśmy za najistotniejsze na tym etapie kształcenia. Z uwagi na przeznaczenie niniejszej publikacji i jej objętość również zakres rozważań został znacznie ograniczony. Niektóre zagadnienia, zwłaszcza te szczególnie kontrowersyjne czy wykraczające poza zasadnicze dla zrozumienia funkcjonowania praw własności intelektualnej, zostały w niej pominięte. Mamy jednak nadzieję, że ten podręcznik będzie jednocześnie stanowił zachętę do dalszego zgłębiania wiedzy o dobrach niematerialnych.

Wojciech Machała

Krystyna Szczepanowska-Kozłowska

WPROWADZENIE

POJĘCIE DOBRA NIEMATERIALNEGO

Pojęcie dobra niematerialnego nie jest kategorią normatywną. Zwykle się przyjmować, że dobro niematerialne jest wytworem myśli ludzkiej, które istnieje niezależnie od materialnego nośnika (*corpus mechanicum*), w którym jest ucieleśnione.

Dobra niematerialne są zazwyczaj efektem twórczości człowieka. Twórczość jako działanie zmierzające do osiągnięcia jakiegoś rezultatu nie jest jednolitym procesem. W zależności od tego, do jakiego rezultatu zmierza i jakie dobro niematerialne chce stworzyć twórca, wysiłek intelektualny towarzyszący procesowi twórczości może się koncentrować na bardzo różnych aspektach. Z jednej strony twórca może zmierzać do tego, aby rozwiązać jakiś problem czy ułatwić człowiekowi określoną aktywność. Z drugiej strony twórczość może zmierzać do tego, by oddziaływać na człowieka nie tylko w sferze jego potrzeb użytecznych, lecz także emocjonalnych.

Niezależnie jednak od tego, do czego ostatecznie zmierza twórca, efektem twórczości jest zawsze pewien wytwór, którego cechy w większości przypadków pozwalają dokonać jego kwalifikacji przedmiotowej. Na przykład utwór zostaje urzeczywistniony w książce, wynalazek jest produktem leczniczym, a nowy model butów oznaczanych znakiem towarowym „Nike” staje się towarem kultowym dla jakiejś grupy społecznej. Niezależnie jednak od tego, że dobra niematerialne są urzeczywistniane w przedmiotach materialnych, należy wskazać, że pewne kategorie dóbr niematerialnych istnieją poza ich urzeczywistnieniem w konkretnym przedmiocie materialnym, bez tzw. mate-

rialnego utrwalenia, np. przekaz ustny stworzonego wiersza. Niezależnie od dóbr niematerialnych istniejących poza ich materialnym nośnikiem rozwój technologiczny powoduje, że dobra niematerialne mogą być utrwalone jedynie w formie cyfrowej. Zauważając postęp technologiczny, w niektórych przepisach mówi się już o materializacji w formie niefizycznej, tak aby proponowane definicje uczynić technologicznie neutralnymi¹.

Dobra niematerialne zasadniczo dzieli się na trzy grupy:

- 1) utwory;
- 2) dobra niematerialne własności przemysłowej, wśród których wyróżnia się:
 - a) dobra, które stanowią rozwiązania określonych potrzeb człowieka: wynalazek, wzór użytkowy, wzór przemysłowy, topografia układu scalonego,
 - b) dobra o charakterze odróżniającym, niosącym określone informacje: znak towarowy, oznaczenie geograficzne;
- 3) dobra osobiste.

Dobra niematerialne wymienione w pkt 1–2 są chronione przy użyciu konstrukcji praw podmiotowych – tzw. praw własności intelektualnej. Wskazane powyżej nie stanowią jednak wyczerpującej listy dóbr niematerialnych tworzonych przez człowieka. Istnieją bowiem dobra niematerialne, które albo nie są w ogóle chronione (np. idee), albo których ochrona nie opiera się na konstrukcji bezwzględnych praw podmiotowych. Odnośnie do dóbr osobistych (pkt 3) również dominuje podgląd, że stanowią przedmiot praw podmiotowych, jakkolwiek nie jest to jednoznacznie przesądzone normatywnie.

W ujęciu ekonomicznej analizy prawa dobra niematerialne należą do kategorii dóbr naturalnie publicznych, tzn. nie podlegają zjawisku wyłączenia z konsumpcji i rywalizacji w konsumpcji. Nie da się fizycznie wyłączyć możliwości korzystania z bytu niematerialnego (tak jak można to zrobić w odniesieniu do rzeczy), a zarazem dobra te nie zużywają się w trakcie korzystania, co sprawia, że nie trzeba rywalizo-

¹ Zob. dyrektywa 2024/2483.

wać o dostęp do nich. Faktycznie, byty te stają się dobrami (obiektami posiadającymi wartość dla zainteresowanych) dopiero w efekcie decyzji ustawodawcy, który ustanawia na nich prawa wyłączne.

Prawa na dobrach niematerialnych w zakresie, w jakim są chronione prawami wyłącznymi, nawiązują do konstrukcji prawa własności. Jednak wykazują też znaczące odmienności, co wynika z istoty dóbr niematerialnych, które chronią. W odróżnieniu bowiem od rzeczy materialnych dobra niematerialne cechują się wszechobecnością, co powoduje, że z danego dobra w tym samym czasie może korzystać wiele osób. Ta wszechobecność powoduje jednocześnie, że prawa te mogą być z łatwością naruszane przez osoby trzecie, które bez zgody uprawnionego chcą korzystać z chronionych nimi dóbr niematerialnych. To z kolei stanowi przyczynę specyficznego ukształtowania środków ochrony tych praw.

Niniejszy podręcznik został podzielony na trzy części odpowiadające wyodrębnionym powyżej kategoriom dóbr niematerialnych.

CZĘŚĆ I

PRAWO AUTORSKIE

Rozdział I

WPROWADZENIE

Przepisy prawa autorskiego (prawo autorskie w ujęciu przedmiotowym) zaliczane są zasadniczo do prawa prywatnego, jakkolwiek niektóre unormowania można kwalifikować jako prawo publiczne. Kwalifikacja taka dotyczy w szczególności przepisów karnych zawartych w ustawach autorskich, a także przepisów ograniczających swobodę wykonywania autorskich praw majątkowych ze względu na to, że pierwsze normują relację pomiędzy jednostką a państwem, a drugie mają na względzie ochronę interesu społecznego, a nie jednostkowego.

1

Prawo autorskie jako dziedzina prawa przedmiotowego ma stosunkowo krótką historię, sięgającą początku XVIII w. Może to się wydać zadziwiające, skoro przedmiot ochrony – ludzka twórczość – istnieje od zarania cywilizacji. Jednak na przestrzeni wieków ochrona interesów autorów realizowana była za pomocą instytucji prawnych ogólniejszego zastosowania, takich jak prawo własności, odpowiedzialność odszkodowawcza lub przestępstwa kradzieży albo oszustwa. Wynagrodzenie za pracę uznawano za wystarczające, bez potrzeby konstruowania osobnych praw podmiotowych. Samych autorów traktowano bowiem jako dostawców dóbr kultury naśladujących otaczającą rzeczywistość, a nie jako twórców kreujących tę rzeczywistość.

Na zmianę podejścia do ochrony twórczości wpłynęła specyficzna sytuacja gospodarczo-społeczna, jaka zaistniała w XVII-wiecznej Wielkiej Brytanii. Z jednej strony znaczącym echem odbiły się wypowiedzi filozofa J. Locke'a i poety J. Milтона, którzy podnosili, że nieuzasadnione jest różnicowanie statusu materialnych i niematerialnych efektów działalności człowieka. Z drugiej – zaistniała potrzeba rozwiązania konkretnego problemu gospodarczego, będącego konsekwencją zniesienia systemu przywilejów królewskich na prowadzenie działalności drukarskiej w Anglii, a zarazem rosnącej presji konkurencyjnej ze strony drukarzy szkockich (gdzie system przywilejów nigdy nie obowiązywał). Ostatecznie uchwalony przez brytyjski Parlament w 1710 r. (według niektórych źródeł w 1709 r.) *An Act for the Encouragement of Learning by Vesting the Copies of Printed Books in the Authors or Purchasers of such Copies during the Times therein mentioned*, określany w skrócie jako Statut Królowej Anny, ustanowił na rzecz autorów utworów literackich wyłączne i zbywalne prawo zwielokrotniania (*copyright*) tych utworów drukiem przez okres 14 lat od pierwszej publikacji.

- 2 Prawo podmiotowe ustanowione Statutem Królowej Anny charakteryzowało się cechami właściwymi również dla współczesnego prawa autorskiego w jego majątkowym aspekcie. Było to prawo:
- 1) **bezwzględne (skuteczne wobec wszystkich pozostałych uczestników obrotu prawnego),**
 - 2) **przyznane pierwotnie autorom utworów, ale**
 - 3) **zbywalne,**
 - 4) **terminowe.**

Kolejnymi aktami prawnymi wprowadzającymi podmiotowe prawo autorskie były: amerykański *Copyright Act* z 1790 r. oraz ustawy uchwalone w rewolucyjnej Francji w latach 1791–1793. Fakt, że to Francja była pierwszym państwem na kontynencie europejskim, w którym przyjęto regulacje prawnoautorskie, zakrawa na historyczny paradoks, ponieważ niedługo wcześniej myśliciele związani ze środowiskiem francuskich encyklopedystów poddawali miazdżącej krytyce przyjętą w Statucie Królowej Anny konstrukcję prawa autorskiego jako opartego na wyłączności.

Rozwój prawa autorskiego w XIX i XX w. przebiegał kilkutorowo:

3

- 1) stopniowemu poszerzeniu ulegał zakres przedmiotowy prawa autorskiego: obok utworów literackich ochroną prawnoautorską objęto m.in. utwory plastyczne, muzyczne, fotograficzne, filmowe, programy komputerowe, a w niektórych systemach prawnych również nagrania dźwiękowe i nadania radiowe i telewizyjne. Niektórzy ustawodawcy (w tym polski) wprowadzili ogólną i syntetyczną definicję przedmiotu prawa autorskiego;
- 2) poszerzał się zakres treści prawa autorskiego w aspekcie majątkowym. Wyłącznością objęto eksploatację utworów polegającą nie tylko na wytwarzaniu ich materialnych egzemplarzy (zwielokrotnianiu), ale również publicznym udostępnieniu, zarówno za pośrednictwem egzemplarzy (wprowadzanie do obrotu, używanie, najem), jak i na inne sposoby (wykonywanie, wyświetlanie, odtwarzanie, nadawanie itp.). Aktualna formuła autorskich praw majątkowych zakłada wyłączność obejmującą w zasadzie wszystkie przejawy eksploatowania utworu (nawet jeśli nie jest to wprost stanowione);
- 3) wydłużał się czas trwania prawa autorskiego w aspekcie majątkowym, zarówno przez zwiększenie liczby lat objętych ochroną, jak i wprowadzenie zasady, że ustawowo określony czas trwania autorskich praw majątkowych rozpoczyna się dopiero po śmierci twórcy.

Początkowo europejskie (kontynentalne) i anglosaskie prawo autorskie rozwijało się w ramach różnych modeli. Zasadnicza różnica sprowadzała się do tego, że w modelu anglosaskim (w Wielkiej Brytanii, Stanach Zjednoczonych, Australii itd.) prawo to miało jednolity, majątkowy charakter, chroniąc interes polegający na osiągnięciu korzyści z efektów aktywności intelektualnej, natomiast w Europie kontynentalnej (Francji, Niemczech, Włoszech, a po odzyskaniu niepodległości również w Polsce) zakresem ochrony prawnoautorskiej objęty był zarówno majątkowy, jak i niemajątkowy (osobisty) interes twórcy. Pierwszy – podobnie jak w modelu anglosaskim – utożsamiano z zapewnieniem twórcy korzyści z eksploatacji utworu, drugi rozumiano jako zachowanie więzi pomiędzy twórcą a jego utworem. Za sprawą tej odmienności prawo autorskie w modelu anglosaskim

określa się jako **copyright**, a w modelu europejskim (kontynentalnym) po prostu jako **prawo autorskie** (*droit d'auteur, diritto d'autore, Urheberrecht*). W drugiej połowie XX w., w konsekwencji rozwiązań przyjętych w międzynarodowym prawie własności intelektualnej, doszło do istotnego zbliżenia obu modeli. Do ustawodawstw opartych na modelu anglosaskim wprowadzono przepisy chroniące niemajątkowe interesy twórcy (*moral rights*) – w zakresie ograniczonym do kwestii zasadniczych: utożsamienia utworu z jego twórcą (autorstwa utworu) oraz nienaruszalności postaci utworu nadanej przez twórcę (integralności utworu).

WAŻNE!

Nowoczesne prawo autorskie (i *copyright*) to – ogólnie mówiąc – prawnie chroniona wyłączność (monopol) określonej osoby (najczęściej twórcy) w zakresie korzystania i pobierania korzyści z efektów wysiłku intelektualnego (utworów), połączona z wymogiem poszanowania takich interesów osobistych, jak identyfikowanie utworu z twórcą (autorstwo utworu) lub nienaruszalność (integralność) treści i formy utworu.

SPRAWDŹ, CZY WIESZ!

- Jakie są cechy prawa autorskiego jako prawa podmiotowego?
- Czym różnią się kontynentalny i anglosaski model prawa autorskiego?
- Na czym polega ochrona interesu majątkowego twórcy w ramach prawa autorskiego?
- Na czym polega ochrona interesu niemajątkowego twórcy w ramach prawa autorskiego?
- Jakie były kierunki rozwoju prawa autorskiego od XVIII do XX w.?

Rozdział II

MIĘDZYNARODOWE PRAWO AUTORSKIE

Ze względu na niematerialny charakter dobra chronionego korzystanie z utworu nie daje się zamknąć w granicach terytorialnych państwa, które otacza je ochroną prawną. Łatwo zauważyć, że wyłączność prawa do eksploatacji utworu stanowiąca istotę majątkowego prawa autorskiego okazuje się iluzoryczna, jeśli wystarczy przenieść korzystanie z utworu na terytorium innego kraju, aby można je było prowadzić swobodnie, bez względu na wolę uprawnionego. Z kolei stosowanie norm prawnych państwa, w którym powstała ochrona utworu, poza jego granicami rodzi problemy wynikające z kolizji z zasadą suwerenności legislacyjnej państw. Dlatego kluczowe znaczenie dla zapewnienia skutecznego funkcjonowania prawa autorskiego miało wypracowanie w prawie międzynarodowym jednolitego, minimalnego standardu ochrony praw autorskich do utworów pochodzących z państw zainteresowanych współpracą na tym polu.

4

Międzynarodowa ochrona praw autorskich opierała się początkowo na przyjmowanej przez zainteresowane państwa praktyce wzajemności (tzn. traktowania w obrocie utworów pochodzących z innego państwa tak samo jak utworów pochodzących z państwa udzielającego ochrony). Niestabilność tej formuły i brak gwarancji, jak długo się utrzyma, stanowiły decydujący impuls do regulowania wzajemności ochrony praw autorskich w drodze umów międzynarodowych, początkowo dwustronnych, co jednak rodziło poważne ryzyko chaosu prawnego, mającego swe źródło w zróżnicowanym ukształtowaniu prawa autorskiego w poszczególnych państwach. Dlatego już w drugiej połowie XIX w. podjęta została inicjatywa ujęcia standardu

ochrony praw autorskich w ramy umowy międzynarodowej wielostronnej, otwartej dla wszystkich zainteresowanych państw. W 1886 r. zawarta została **Konwencja berneńska o ochronie dzieł literackich i artystycznych**.

- 5 Międzynarodowy standard ochrony praw autorskich ustanowiony konwencją berneńską („**system berneński**”) opiera się na **dwóch zasadach**:

- 1) **zasada asymilacji** (określana również jako „zasada traktowania krajowego”) polega na tym, że państwo-strona przyznaje utworom powiązanych z innym państwem-stroną (przez fakt, że autor utworu jest obywatelem tego innego państwa lub utwór opublikowano po raz pierwszy w języku tego państwa lub opublikowano go po raz pierwszy na terytorium tego państwa) status analogiczny do statusu utworów powiązanych z państwem udzielającym ochrony; **Asymilacja** może przybrać postać **asymilacji pełnej** lub **asymilacji ograniczonej**.

W przypadku asymilacji pełnej do utworów powiązanych z innym państwem stosuje się wszystkie normy regulujące status utworów powiązanych z państwem udzielającym ochrony. Z perspektywy systemu prawnego państwa udzielającego ochrony utwory powiązane z tym państwem oraz powiązane z państwem, któremu zapewnia się asymilację pełną, mają tożsamy status.

W przypadku asymilacji ograniczonej utworom powiązanych z innym państwem udziela się ochrony jedynie w zakresie przewidzianym przez postanowienia merytoryczne umów międzynarodowych (w szczególności: konwencji berneńskiej). Jeśli zakres ten jest węższy od przewidzianego przez prawo państwa udzielającego ochrony dla utworów „własnych”, utwory „obce” chronione są słabiej, a pozycja prawna uprawnionych do utworów powiązanych z państwem udzielającym ochrony jest uprzywilejowana.

Wybór typu asymilacji należy do państwa-strony konwencji berneńskiej.

Przykład:

Artykuł 5 pkt 11 pr. aut. stanowi, że przepisy tej ustawy stosuje się (bez ograniczeń) do utworów, których twórca jest obywatelem państwa-

-strony umowy o Europejskim Obszarze Gospodarczym (państwa członkowskie Unii Europejskiej i państwa-strony Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu: Islandia, Liechtenstein, Norwegia i Szwajcaria). Natomiast art. 5 pkt 4 pr. aut. przewiduje ochronę utworów obywateli innych państw, które to twory są chronione na podstawie umów międzynarodowych w zakresie, w jakim ich ochrona wynika z tych umów. W tej sytuacji utwór stworzony przez obywatela francuskiego będzie w polskim systemie prawnym podlegał asymilacji pełnej z uwagi na członkostwo Francji w Unii Europejskiej, a utwór stworzony przez obywatela Stanów Zjednoczonych będzie podlegał asymilacji ograniczonej do zakresu przewidzianego konwencją berneńską i Traktatem o prawie autorskim (Polska i Stany Zjednoczone są stronami tych umów);

- 2) **zasada minimum konwencyjnego** polega na tym, że szczegółowe postanowienia konwencji berneńskiej wyznaczają minimalny zakres ochrony, jaką państwo-strona zapewnia utworom chronionym w innych państwach-stronach, nawet jeśli nie chroni w tym zakresie utworów krajowych. Jeśli więc zastosowanie zasady asymilacji prowadziłoby do przyznania dziełu ochrony słabszej niż minimum konwencyjne, stosuje się postanowienia konwencji. Założeniem twórców konwencji berneńskiej była stała ewolucja ustanowionego nią minimum konwencyjnego, realizowana poprzez regularne rewizje konwencji na konferencjach międzynarodowych organizowanych początkowo co 10, później co 20 lat. System rewizji funkcjonował do przełomu lat 60. i 70. XX w., kiedy przyjęto obowiązujący do dzisiaj tekst konwencji (nazywany od miejsca konferencji **tekstem sztokholmsko-paryskim**). W późniejszym czasie zakres minimum konwencyjnego został zmodyfikowany postanowieniami przyjętego w ramach Światowej Organizacji Własności Intelektualnej (WIPO) **Traktatu o prawie autorskim** (stanowiącego w ramach systemu berneńskiego tzw. porozumienie szczególne, uzupełniające unormowania zawarte w samej konwencji). Przyjęcie kolejnej rewizji (tekstu) konwencji berneńskiej pozostawiono suwerennej decyzji państw-stron. Niemniej, zgodnie z **Porozumieniem w sprawie handlowych aspektów praw**

własności intelektualnej (porozumienie TRIPS), stanowiącym załącznik do umowy o utworzeniu Światowej Organizacji Handlu (WTO), państwa członkowskie WTO obowiązane są stosować się do postanowień tekstu sztokholmsko-paryskiego konwencji berneńskiej (z wyłączeniem postanowienia włączającego do minimum konwencyjnego ochronę autorskich praw osobistych).

6 Minimum konwencyjne według sztokholmsko-paryskiego tekstu konwencji berneńskiej obejmuje:

- 1) zasadę, że ochrona jest przyznana utworom niezależnie od spełnienia jakichkolwiek wymogów formalnych;
- 2) ochronę autorskich praw osobistych: prawa do autorstwa oraz prawa do integralności utworu;
- 3) minimalny okres ochrony autorskich praw majątkowych – 50 lat po śmierci twórcy;
- 4) wyłączność w zakresie zezwalania na tłumaczenie utworu;
- 5) wyłączność w zakresie zezwalania na zwielokrotnianie utworu (z wyjątkami);
- 6) wyłączność w zakresie zezwalania na nadawanie;
- 7) wyłączność w zakresie publicznego odtworzenia (ale to dotyczy tylko utworów dramatycznych i muzycznych);
- 8) wyłączność w zakresie zezwalania na adaptację filmową;
- 9) prawo twórcy utworu plastycznego, fotograficznego, literackiego i muzycznego do prowizyjnego wynagrodzenia z tytułu zawodowej odsprzedaży oryginalnych egzemplarzy utworu (*droit de suite*).

Przykład:

W Stanach Zjednoczonych obowiązywała zasada, że do uzyskania ochrony prawnoautorskiej konieczne było dopełnienie określonych formalności (np. publikacji utworu lub zdeponowania egzemplarza w Bibliotece Kongresu). Przystąpienie Stanów Zjednoczonych do konwencji berneńskiej oznaczało, że twórcy utworów powiązanych z innymi państwami-stronami – w odróżnieniu od twórców amerykańskich – byli od powyższego wymogu zwolnieni. Brak zgody na zwolnienie twórców „obcych” z wymogu dopełnienia formalności celem uzyskania ochrony był jedną z zasadniczych przyczyn nieprzystępowania Stanów Zjednoczonych do konwencji berneńskiej aż do 1988 r.

Traktat o prawie autorskim uzupełnia minimum konwencyjne o następujące normy:

- 1) nakazuje chronić programy komputerowe jak utwory literackie;
- 2) nakazuje chronić bazy danych, jeśli ze względu na wybór lub układ stanowią indywidualną twórczość;
- 3) wprowadza wyłączenie w zakresie prawa udostępniania utworu publiczności (każdego, choć wyczerpanie prawa po pierwszej sprzedaży zostało dopuszczone);
- 4) wprowadza wyłączenie w zakresie najmu;
- 5) wprowadza wyłączenie w zakresie – ogólnie ujętego – prawa komunikowania utworu publiczności (w tym nadawania oraz tzw. przekazu na żądanie);
- 6) nakazuje chronić zabezpieczenia techniczne przed niedozwolonym korzystaniem z utworów oraz techniczne środki kontroli korzystania z utworów.

Polska jest stroną zarówno konwencji berneńskiej (tekstu sztokholmsko-paryskiego od 1990 r.), jak i Traktatu o prawie autorskim (od 2003 r.).

WAŻNE!

Międzynarodowe standardy ochrony praw autorskich ustanawiają przede wszystkim Konwencja berneńska o ochronie dzieł literackich i artystycznych oraz Traktat o prawie autorskim. Międzynarodowe prawo autorskie opiera się na zasadach asymilacji i minimum konwencyjnego.

SPRAWDŹ, CZY WIESZ!

- Jakie umowy międzynarodowe określają standardy ochrony praw autorskich?
- Na czym polega zasada asymilacji (pełnej i ograniczonej)?
- Na czym polega zasada minimum konwencyjnego?
- Jak w świetle prawa polskiego kształtuje się ochrona twórców pochodzących z państw Europejskiego Obszaru Gospodarczego, a jak spoza tego obszaru?

Rozdział III

ŹRÓDŁA PRAWA AUTORSKIEGO W POLSCE

1. Stan aktualny

- 7 **Aktualna regulacja prawa autorskiego zawarta jest w ustawie z 4.02.1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych.** Przez 30-letni okres swojego obowiązywania ustawa była ponad trzydziestokrotnie nowelizowana (ostatnio ustawą z 26.07.2024 r. o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych¹), niemniej zasadnicze unormowania (takie jak definicja przedmiotu prawa autorskiego, określenie autorskich praw osobistych i majątkowych, zasady obrotu autorskimi prawami majątkowymi) nie uległy istotnym zmianom od pierwotnego tekstu.

2. Rola prawa Unii Europejskiej

- 8 Kluczowym czynnikiem powodującym konieczność częstych zmian ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych jest aktywność legislacyjna organów Unii Europejskiej, realizujących program harmonizacji regulacji prawnoautorskich w państwach członkowskich. Z uwagi na wybrany instrument prawny – dyrektywę – rozwiązania przyjęte w prawie europejskim muszą być następnie wprowadzone do systemów poszczególnych państw ustawodawstwem krajowym.

¹ Dz.U. poz. 1254.

W prawie autorskim, w odróżnieniu do prawa własności przemysłowej, prawo Unii Europejskiej nie kreuje autonomicznych reżimów ochrony dóbr niematerialnych. Regulacja prawa autorskiego pozostaje w całości domeną ustawodawstw krajowych. Ponieważ jednak zarówno treść prawa, jak i uwarunkowania jego ochrony w poszczególnych państwach są zjawiskami istotnymi dla funkcjonowania wspólnego rynku², ujednolicenie tych regulacji jest oczywistą koniecznością. Ustawodawca europejski dokonuje tego za pomocą aktów prawa wtórnego – **dyrektyw**. Zagadnienia, których dotyczą poszczególne dyrektywy harmonizacyjne, mają różną rozpiętość i doniosłość. Na jednym biegunie można umieścić dyrektywę 2017/1564³, której zakres normowania jest bardzo wąski – ograniczony do kwestii wprowadzenia instrumentów prawnych ułatwiających dostęp do utworów osobom niewidomym i słabo widzącym. Na drugim – dyrektywę 2001/29/WE, odnoszącą się do tak zasadniczych kwestii, jak treść autorskich praw majątkowych i ograniczenia wyłączności, która jest istotą autorskich praw majątkowych.

Szczególną rolę w procesie kształtowania się zharmonizowanego systemu praw autorskich w Unii Europejskiej odgrywa Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej, który przez wydawanie **orzeczeń w trybie prejudycjalnym** określa kierunek wykładni przepisów zawartych w dyrektywach oraz rozstrzyga o zgodności (bądź nie) określonej wykładni przepisów prawa krajowego z prawem europejskim. Wprawdzie z formalnoprawnego punktu widzenia orzeczenia prejudycjalne TSUE wiążą jedynie w postępowaniu przed sądami krajowymi, w którym zostały wydane, niemniej ich znaczenie jest ogólniejszej natury, ponieważ – określając stanowisko TSUE odnoś-

² Zob. w szczególności wyrok TS z 20.10.1993 r., C-92/92 i C-326/92, Phil Collins v. Imtrat Handelsgesellschaft mbH i Patricia Im- und Export Verwaltungsgesellschaft mbH i Leif Emanuel Kraul v. EMI Electrola GmbH, EU:C:1993:276.

³ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2017/1564 z 13.09.2017 r. w sprawie niektórych dozwolonych sposobów korzystania z określonych utworów i innych przedmiotów chronionych prawem autorskim i prawami pokrewnymi z korzyścią dla osób niewidomych, osób słabowidzących lub osób z niepełnosprawnościami uniemożliwiającymi zapoznanie się z drukiem oraz w sprawie zmiany dyrektywy 2001/29/WE w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym (Dz.Urz. UE L 242, s. 6).

nie do danego problemu interpretacyjnego – stanowią wytyczną dla prounijnej wykładni przepisów prawa krajowego.

3. Historia regulacji prawa autorskiego w Polsce. Wzmianka

- 9 Prace nad pierwszą w Polsce ustawą o prawie autorskim podjęto krótko po odzyskaniu niepodległości w 1918 r. z inicjatywy Z. „Miriamy” Przesmyckiego. Uchwalona 26.03.1926 r. ustawa o prawie autorskim⁴ (bazująca na projekcie przygotowanym przez F. Zolla) wpisywała się w ówczesny standard światowy, zawierała zarazem pewne rozwiązania oryginalne (np. ogólną, syntetyczną definicję przedmiotu prawa autorskiego). Ustawę z 1926 r. zastąpiła w Polsce Rzeczypospolitej Ludowej ustawa z 10.07.1952 r. o prawie autorskim⁵, w której przejęto szereg rozwiązań z wcześniej obowiązującego aktu. Uwarunkowania polityczne i gospodarcze okresu PRL spowodowały, że treść unormowań ustawy z 1952 r. straciła na znaczeniu, ponieważ obrót prawnoautorski odbywał się według reguł ustanawianych przepisami wykonawczymi lub regulacjami wewnętrznymi instytucji kultury. Pomimo że przepisy ustawy z 1952 r. nie straciły przydatności po zmianie ustroju polityczno-gospodarczego w 1989 r. i do dziś przywoływane są poglądy doktrynalne i rozstrzygnięcia sądowe formułowane na ich podstawie, występowały w nich istotne luki systemowe (np. brak regulacji praw pokrewnych i statusu programów komputerowych). Dlatego za właściwe uznano przygotowanie nowej ustawy, nie zaś nowelizowanie dotychczasowej.

Polska przystąpiła do konwencji berneńskiej (w obowiązującym naonczas tekście rzymskim) w 1934 r. (ratyfikacja).

⁴ Dz.U. Nr 48, poz. 286 ze zm.

⁵ Dz.U. Nr 34, poz. 234 ze zm.

4. Systematyka ustawy z 4.02.1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych

Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych składa się z 13 rozdziałów, które dotyczą kolejno:

- Rozdział 1: przedmiotu prawa autorskiego (utworu)
- Rozdział 2: podmiotu prawa autorskiego (twórcy)
- Rozdziały 3 i 4: treści prawa autorskiego (autorskich praw osobistych i majątkowych, a także ograniczeń wyłączności korzystania z utworu, na której opierają się autorskie prawa majątkowe, i czasu trwania autorskich praw majątkowych)
- Rozdział 5: obrotu autorskimi prawami majątkowymi (w zasadniczej części – obrotu na podstawie umów o przeniesienie autorskich praw majątkowych i umów licencyjnych)
- Rozdziały 6 i 7: utworów o szczególnym statusie prawnym (audiowizualnych i programów komputerowych)
- Rozdział 8 i 9: roszczeń cywilnoprawnych z tytułu naruszenia prawa autorskiego (odrębnie autorskich uprawnień osobistych i autorskich praw majątkowych)
- Rozdział 10: ochrony wizerunku, adresata korespondencji i tajemnicy źródeł informacji (zagadnienia unormowane w tym rozdziale pozostają zasadniczo poza zakresem systemu prawa autorskiego)
- Rozdział 11: praw pokrewnych (prawa do artystycznego wykonania, prawa producenta fonogramu, prawa producenta wideogramu, prawa do nadania radiowo-telewizyjnego, prawa do pierwszego wydania utworu, prawa do wydania naukowego lub krytycznego, prawa do publikacji prasowej)
- Rozdział 14: odpowiedzialności karnej za naruszenie praw autorskich i pokrewnych
- Rozdział 15: zagadnień międzyczasowych

Uchylone rozdziały 12–13 dotyczyły głównie pozycji prawnej i funkcjonowania organizacji zbiorowego zarządzania prawami autorskimi

10